

хипотетичким светом, фикцијом, и реалним светом из којег је преузета грађа. Протагонисти ове књиге живе своје паралелне животе који се само повремено додирују, било у причама или ситуацијама, остављајући нас у уверењу да је питање ауторства над својим животом аналогно Семировој реченици:

Ја сам Семир, а ти си Демир. [...] Можда сам ја Демир, а ти си Семир. Ако сам ја живио твој живот, под твојим именом, треба да знаш – био је то тежак живот. Ако ти живиш мој живот, под мојим именом, хвала ти, јер теби је теже него мени.

Роман *Људи без њрובה* динамичан је мозаик који је писац обликовао различитим жанровским решењима призивајући читаоце на свеобухватни приступ тексту, а самим тим отварајући врата теоретичарима и критичарима за нова ишчитавања и тумачења. Ово је роман који заслужује студиозна испитивања наратолошке структуре чиме оставља у уверењу да савремени српски роман има нове корифеје и да је Енес Халиловић један од оних аутора чијим ћемо се делима радо враћати.

Мер Милица Д. МИЛЕНКОВИЋ
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Докторске студије
milenkovicmilica89@gmail.com

КРОЗ УНУТРАШЊЕ ВИЛАЈЕТЕ ДУШЕ

Перица Милутин, *Силуан*, Фондација Група север, Нови Сад 2019

У многим творевинама духа наслућује се тежња да се успостави складан поредак унутар трипартитне структуре душе, а поезија као израз различитих манифестација живота душе може да буде певање о људском или пак божанском, духовном „логосу”, који је обележје човекове више природе. Следити идеал обожења и очовечења, кроз спознају начела света у целини, значи повести своју вољу тим правцем и подредити је ономе што превазилази њу саму. Појава такве воље у поезији, одлучујућа је за кретање ка мистерији живота да би се изазвало њено исказивање, дошаптавање, преображавање кроз супстанцијалну духовну основу, и потом омогућило њено феноменално растварање кроз песнички језик. То не значи да се воља песника препушта просто ирационалној несвесној игри већ кроз озбиљно посвећивање њеним надвољним тежњама

пружа да се кроз клупко песничке повести или приповести, лирилизма или епопеје осветли песнички доживљај метафизичких темеља, било да је реч о космогонији или микрокосмогонији, као што је случај у збирци Перице Милутина *Силуан*. Писац *Силуана* осветљава задатак постављен сваком субјекту који је заинтригиран загонетком постојања – да докучи обресе целине света и себе кроз вечна начела и принципе света, без обзира на противречност постављених начела и сву разапетост које људско биће доживљава на линији откривања нових и различитих светова. Песник се на интуитиван начин хвата у коштац са водама несхватљивог противречја и кроз модус искушавалачког трагања, које има карактер „лутања”, крчи просторе животних контраста. Метафора *Силуана* као лутајућег монаха представља пак форму живљења која је својствена онима који, одвајајући се од свог завичаја, траже суштину и смисао у језгру унутрашњости, прожету трансцендентним, не либећи се авантуризма у трагању за правим смислом живљења иако подразумева извесно бекство од света. Али и веру да се чуда дешавају и да светови могу бити спасени.

У складу са модусом песничке егзистенције као *луђалачкој начина њосијања*, понирање у сфере тешко изговорљивог за разумску херменеутику и уобичајену песничку семантику чини да песничка реч Милутиновог *Силуана* није пријемчив чулности, имагинацији и сликовитом изразу језика већ тежи да песничким језиком кроз рефлексивно поетизовање изазове оно што се скрива у својој саопштивости. У том маниру се одвија и растварање чулних метафора у спекулативни дијалектички израз духовног, близак умовању као духовном созерцању, али које су потребне као реторичке фигуре да би се утисак пренео читаоцима у контурама доживљајног, експресивног и поентираниог значења.

Кроз специфичан језик песник исказује поларитет божанског и људског, приказује поприште борбе закона природе и закона духа, ривалство које се одвија у људској природи при покушају да се приближи изворишту, тоталитету који утемељује све створено, па и човека, који једини може да доскочи погледу у дубине нерасветљених оаза. Кроз песничку левитацију између различитих ступњева бићевитости бића и слојева њиховог реалитета (који се граничи са надчулним и надсветским) приказана је метаморфоза свести од њене уроњености у видљиви, материјални свет до космичке свести и свести о бесконачном, приказујући феноменологију постанка, стварања, прелажења свести из ничега у биће и назад ка свом основу, изнад добра и зла. У циклусу „Нестанак свијести” истоимено питање песник доживљава као место „преноса вјечности у вријеме”, „као тројни судар вјечности и вријемена”, где „биће постоји у празнини” и „где почиње све сазријевање”. Тајна „ничега” повезана и са питањем бића, па и свести, остаје оно интригантно у Милутиновој песничкој збирци, које се наслућује у различитим, али повезаним циклусима

и отвара питање дилеме да ли почетак света, његово из ничега (*ex nihilo*) и његово враћање у исти основ, значи само за људску свест извесно „непостојање”, тј. како каже „пакао својствен вријемenu” или то ништа ипак носи у себи пунину и клицу будућег постанка, спасења од таме, клицу слободе и ослобађања од времена.

Једна од кључних тачака око које се плете структура поезије је метафизичко питање и значење онога „иза”, „после”, „изнад”, чије одгонетање подразумева упуштање у лутања која воде ка доле и ка горе, тј. и у хад душе и њено рајско извориште, у тежњи да се разреши „раскршћа / Невидљива у тијелу, несвјесна / Оскудном просвјетљењу” (56). Између кракова супротности, контраста и противречја одвија се песничково понирање у нутрину сопства да би се на површину пренео увид интуиције свести о самој себи и њеном обистињењу изван својих противречних облика и отуђених форми. Ипак, такав доживљај свести, који предочава песник, плод је и покушаја приближавања тајни универзалног космичког поретка којем је подређен и људски свет, али у много ширим перспективама које се отварају кроз искуство лутајућег, слободног духа. Јер, како каже Слимовић, човек није дрво да живи везан на једном месту, а песник као лутајући монах, чију је парадигму нашао у светогорском монаху Силуану, управо ту истину која настаје кроз лутања слојевима душе и свести преноси кроз повест властите *Oguseje*. Песник се ослобађа „гравитационе” теже материјалног света, улази чак и у сфере које збуњују дух и напушта сигурне луке које би га уљљукале у наметљиву нужност. Иступа из ње на начин растварања „обичног” и „познатог” кроз лутајуће одласке на пучину, на земљане хоризонте који подучавају другој мудрости. Песник пева из фондуса наслућиване чистоте постојања, из стања осећања растварања и стварања светова, где је свест приказана као један од елемената духа, али у различитим модусима – свест као вечна свест, свест космичког, коначна свест заробљена у телесном и материјалном, све се до тачке њеног нестанка, када се у том вечном природном циклусу враћа свом првобитном извору. Али та спознаја подразумева, како показује и песник, перцепцију која води изван свих облика свести да би се доспело до испод равни коначног живота, постанка, а кроз њен сопствени нестанак. То нам казује да песник више поверења даје другим моделима спознаје, па свест као модел спознаје бића мора бити напуштена да би се видело интуитивно, бистрије, светлосније, да би се ујединиле све крајности и противречја, контрасти са којима се свест суочава на свом путу прочишћења.

Садржај песничких тема износи дијалектички, али и на херметички начин слично као код Хермеса Трисмегистоса, Јакоба Бемеа, уз осећање присутности божанске иманенције која успева да отргне свест од површинског сагледавања ствари и да изван физичких закона *физиса* открије драматику оног невидљивог у људској души. Стварајући сопствену

херметику и учење о свету, он своје песничко сазнање разлаже кроз онтолошка питања о бићу и не-бићу, духу, телу и души, животу и смрти. А она сазревају кроз лествице којима се душа пење и креће, залазећи час у подручја блажености, час у подручја мрака и таме, наде и безнађа, бесмисла и смисла.

Гледајући из трансцендентне перспективе, песник долази до различитих спознаја. Као, на пример, да у сваком бићу постоји пра-свест, чисто знање о створитељу, као спасоносној идеји пред хаосом стварности. Ту пра-свест песнику настоји да пробуди кроз питања како да иза мрачног света, удаљеног од извора светлости (у платиновском значењу), који је отуђен и уплетену у мрежу свакодневних искушења и искустава, нађе и њено осведочење у свом лутајућем одмицању од површине света. Јер песник тежи дожићу просветљења, катарзичним путевима, зато се од овоземаљског држи по страни, али га испитује, мрви да би га кроз песничко растварање, метафорама и сликовитим контрастима доживљаја душе разобличио до правог облика и показао његов лажан сјај. У циклусу „Отуђење” песник приказује заблуду човека заглибљеног у антропоморфизам, али са надом „за прочишћење”, за спасењем од „слабости бића”, интрига прошлог живота, од „лажне моћи и мудрости.”

У Милутиновој поезији, која је наизглед мирна и тиха, протичу немирне воде, кроз које као појединачна егзистенција мора да прође, зато су огољене од свог идеалног естетског значења и приближавају се архајској симболици воде. То је вода коју човек егзистенцијално осећа као јединка, саживљавајући се са тактовима њених комешања, протока, бурама, бранама, вода која учи сазревању, док је нашим сопственим снагама не учинимо прозирном, чистом, тј. оним шта јесте по својој суштинској природи. Тада она постаје вода кроз коју се јасно сагледавају и расплићу значења која су души била непозната, туђа, па и саблажњива.

Песник у својој збирци *Силуан* пева и о космолошком и онтолошком, тј. о бићу као бићу, на метафизички начин – кроз различите особине бића. Биће као бесконачност (Бог), биће кроз различите нивое свог оваплоћења и појављивања (свет, човек, природа) и кроз појединачно искуство свести (ниво личности). У том понирању за питањима онога „иза”, песник свесно сагледава истину властитог бића да кроз своју свест може да види само границе бића, али никад његову свеобухватност. Та свеобухватност може пак да се наслути тек интуицијом и сагледа кроз цикличност људског бивствовања. Али песник увиђа да понирање у ту свеобухватност спречавају сумње које извиру из недуховних и неморалних аспеката људског бића, а повезане са егзистенцијалним доживљајима душе кроз слутње, страх, немоћ, лажну мудрост, гордост, неистинољубивост које спречавају отварање душе за свемир у њој самој и прожимање са духом свеобухватног. С друге стране, песник признаје нужност појављивања људских слабости које су разлог да се на духовном путу

трагања за Боголиким свемиром у себи оне савладају и превладају. Песник експериментално искушава границе издржљивости душе и поставља јој питања без одговора, намерно је тако подстичући да одређеном вером сама изнађе излаз из беспућа у који се нашала заинтригирана тежњом да савлада поноре света.

Песник показује да је тегобан пут трагања за пореклом сопства, пут прочишћења, јер изложеност бездуховној самоћи на коју наводи савремени човек и западна цивилизација, у метафизичком смислу указује на запалост у смисао коначности без присуства и свести о бесконачности, чему се песник одупире својом песничком егзистенцијом повезаном са духовним симболизмом. Зато осветљава ту антитезу и тренутног времена, али и вечни поларитет коначног и бесконачног у човеку, настојећи да уведе бесконачност као присутну у садашњост, у временитост. Она се у песниковој семантици исказује као обузетост пра-почелом у једном особитом заносу, које показује смисао тајне, јер пра-почело је увек непознато и обавијено тишином неизговорљивог, па песник отвара дилему да ли се оно крије иза ништавила света, тј. иза, пре или испред смрти. Одгонетање те дилеме одвија се најпре кроз побуђену чулност, тј. кроз „језгро чистог елемента чула”, које се опажа изнутра, у другачијем простору и перцепцији унутрашњег времена. На другим местима у збирци, песник ту енигматику чулности, супротних светова, енигматику трагања и лутања душе до места где би се умирила, хиберболично представља кроз семантику бездана у циклусу „Бездан”. Своја осећања бездана, песник уздиже у метафизичко искуство и наслућује кроз „простор душе” без тла „хаос прапочетка”, у којем се одвија нешто попут лебедења у међу-свету. Празнину бездана песник уједно сагледава као ексцес и искакање из пуnine чулности и као услов рађања духовне суштствености у човеку, поигравајући се са семантичким преплетима и „просторима” бездана. У бездану, стварност је привид кретања, у коме влада и доживљај ужаса слободе, „снага немоћи окоштале у каменом обруду сивила.” Песник подучава да је неопходан пролаз душе кроз бездан за сваког ко трага за спознајом себе, оваплоћене кроз божанско. Опонирући тако савременом поједностављивању смисла и захтеву да се буде на површини ствари. Значење бездана сагледиво је и из других циклуса, као на пример, у циклусу „Непостојање”, где је представљен у форми конкретног света у који је човек бачен већ својим рођењем и осликава његово бити-у-свету, „где створ добија свој коначни облик” (110).

Пролаз кроз бездан, који треба да пружи неку врсту чишћења од свих страсти, налета времена и лажне мудрости, омогућава како песник наставља у следећем циклусу „Бијес тијела” да се приближи духовној страсти која отвара нови поглед и на смисао телесности. Тема телесног је у поетикама ретко обрађивана на тај начин, јер је песник сагледава

изван-поетичког лирског симболизма, а на линији егзистенцијалног прожимања различитих аспеката душе – као поље сусрета и осећања и мисли и духа. У егзистенцијалном доживљају страха, дрхтања, очаја и беса тела се дешава буђење духа и отвара увид у платоновску демистификацију тела које песник назива „теретом нужности.” Али овде је реч о проширеном значењу тела као тела природе, па песник антрополошко искуство људске телесности проширује на „телесни дух природе” (*физис*). А једну од душевних манифестација тела – бес – песник представља као израз доживљаја границе због ограничености коју телесни облик намеће духу, али се бес јавља и због пролазне структуре тела и свих знамења које бивају филтриране кроз тело као искривљену површину емоција и мисаоних заблуда. У епикурејском дискурсу, песник покреће и питање смрти тела као нечега што нас се не тичу, али и кроз платоничарску визије о бесмртности душе у односу на тело. Тема о непостојању представља још једну окосницу песничког одгонетања онтолошког питања о не-бићу, где непостојање, прожето мишљу о смрти, може да буде мишљено двоструко: и као свест о вечности, као вид потирања смрти до њеног непостојања или као сагледавање смрти као „вечне постојаности.”

Свет песник види на линији његове повезаности кроз супротности, као у хераклитовској дијалектици, у којој све што јесте постоји као одраз своје супротности, у чијем јединству све постаје једно, као што песник и каже: „Сва је тајна у разарању, када све прелази у једно” (107), мислећи да све што нестаје не престаје заувек већ се враћа свом јединственом темељу, потврђујући дубоку филозофску мисао о свеопштој повезаности свег створеног. Стално искушавајући лавиринте душе да би кроз херметичке светове сагледао јединствену основу из које потиче и кроз коју би нашла смирај од неспокоја света, у досезању јединства, као идеалу крајње спознаје и мудрости.

Доц. др Валенти́на ЧИЗМАР
Универзитет Привредне академије
Нови Сад
Факултет за европске правно-политичке
студије
valentina.cizmar@fepps.edu.rs